

Др Радомир ЗЕКАВИЦА¹
Криминалистичко-полицијска академија

УДК 351.74.2:65.011.8-028.7
Оригинални научни рад
Примљено: 28.6.2010.

Ставови припадника криминалистичке полиције ПУ Београд о најзначајнијим питањима демократске реформе полиције – резултати истраживања

Апстракт: У раду се износе и анализирају резултати добијени у истраживању ставова припадника криминалистичке полиције ПУ за Град Београд о најзначајнијим питањима демократске реформе полиције у Србији – однос полиције према праву и законским ограничењима полицијске делатности и њиховом утицају на ефикасност полицијског посла, као и ставови о законским решењима која регулишу примену оних овлашћења полиције која су од највећег значаја за заштиту људских права и слобода грађана. Осим поменутих, истраживање је обухватило и ставове испитаника о неопходности правне, али и осталих облика контроле полиције и другим питањима. Став испитаника према појединим питањима демократске реформе полиције је у потпуности задовољавајући, посебно њихово уверење да би грађани морали и требали да буду основни предмет заштите. Изнета мишљења према праву уопште, односно према оним законским решењима која регулишу бројна полицијска овлашћења и њихову примену у пракси указују на значајан степен анимозитета испитаника, односно уверење да право и ограничења које право подразумева у демократском друштву и владавини права, могу негативно да утичу на ефикасност полиције у области сузбијања криминалитета. Када је реч о законским решењима која регулишу поједина полицијска овлашћења, може се уочити да испитаници сматрају ранија законска решења више адекватним од оних која се тренутно примењују (то посебно важи за меру задржавања осумњиченог лица и њено временско трајање). Такође се може уочити висок степен неповерења према механизмима спољашње контроле полиције и уверење да су унутрашњи облици контроле довољни. У раду се износе и други закључци поводом резултата истраживања.

Кључне речи: полиција, право, правна ограничења, људска права, осумњичени, ефикасност полиције, правна одговорност.

¹ Доцент на Криминалистичко-полицијској академији у Београду. Е mail: radomirzek@open.telekom.rs

Увод

У претходних неколико година полиција у Србији је прошла, и још увек пролази, кроз интензиван процес демократских реформи. Ове реформе су обухватиле структуралну, функционалну и нормативно-вредносну трансформацију српске полиције. Нарочито битан, ако не и кључан сегмент ових реформи била је примена законодавних решења која се тичу редефинисања појединих полицијских овлашћења и њиховог прилагођавања захтевима очувања основних људских права и слобода (Јанковић, 2009:218; Милидраговић, 2009:205). У том циљу, донети су бројни правни прописи од којих се неки примарно односе на полицију.² При томе се водило рачуна да усвојена законска решења одговарају међународним стандардима поступања полиције. Остаје, међутим, непознаница да ли полиција у Србији и у коликој мери прихвата и види ова решења као саставни део процеса демократизације српске полиције и успостављања владавине права. Не само у Србији, већ и у многим другим државама (укључујући и оне са високо развијеном правном и демократском традицијом) полиција неретко показује изванредан степен анимозитета према праву, нарочито према оним ограничењима које право поставља у циљу заштите основних права и слобода грађана. Велики број научних истраживања у свету потврђује ову чињеницу. Као основни разлог због којег је то тако, обично се наводи тежња полиције да у свом раду буде што ефикаснија, односно уверење да је ефикасност полиције условљена бројним правним ограничењима која могу да је умање на рачун поштовања људских права и слобода. У вези са тим, ефикасност полиције и потреба очувања основних људских права и слобода (нарочито права осумњичених лица) се често манифестују као два антагонистички усмерена циља полицијске делатности, а њихово усаглашавање и довођење у равнотежу као један од највећих изазова демократског друштва.³

² *Законик о кривичном поступку (Службени лист СРЈ, бр. 70/01 и 68/02 и Службени гласник РС, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 49/07, 20/09 и 72/09), Закон о полицији (Сл. гласник РС, бр. 101/05), Закон о спречавању насиља и недолжног понашања на спортским приредбама (Сл. гласник РС, бр. 90/07), Закон о безбедности саобраћаја на путевима (Сл. гласник РС, бр. 41/09, ступио на снагу 10. 12. 2009), Правилник о условима и начину употребе средстава принуде (Сл. гласник РС, бр. 133/04), Упутство о полицијској етици и начину обављања послова полиције (Одлука министра, бр. 01/03, 15.04.2003), и други.*

³ Да је баланс ова два легитимна циља полицијске делатности крхког карактера потврђују и актуелна дешавања у свету, нарочито она које се односе на борбу против тероризма. Непосредно после терористичког напада на Њујорк, 11. септембра, многе државе су донеле сет закона чија је основна сврха била омогућавање ефикасније борбе против тероризма. У том циљу су усвојена и она решења које ово, тзв. антитерористичко законодавство чине спорним са становишта заштите људских права и слобода. Спорна решења антитерористичког законодавства се најчешће оправдавају потребом држава да се ефикасно супротставе тероризму, па чак и на начин који озбиљно угрожава зајамчена људска права и слободе. Више о томе: Вајаџић, М., Зекавица, Р., (2009). *Counter Terrorist Legislation, Intelligence agencies and Security agencies and Human Rights*, NBP-Journal of Criminalistics and Law, Beograd, vol. XIV, No. 2, pp. 203-214.

Када је реч о Србији, овај проблем је додатно наглашен. Недостатак адекватних законодавних решења у претходном периоду, нарочито процедуралних гаранција осумњичених лица (обавезно присуство браниоца, обавеза полиције да упозна лице лишено слободе о разлозима лишења и његовим основним правима итд), омогућавао је српској полицији знатно репресивнији начин рада. У њиховим редовним активностима, а још више у ванредним, политички мотивисаним ангажовањима полиције у Србији њен рад је почивао веома често на прекомерној употреби силе и нарушавању основних права и слобода грађана. Оваквом праксом се у великој мери оснажило убеђење да рад полиције мора бити пре свега ефикасан, али не нужно и легалан. Парадоксално, неадекватни законски прописи су управо омогућавали да репресиван начин полиције буде законски утемељен.

Истраживање које је спроведено има за циљ да утврди на који начин припадници криминалистичке полиције ПУ за Град Београд доживљавају темељне принципе и обележја демократске реформе полиције.⁴ Наиме, успостављање демократске полиције представља процес који подразумева промене у неколико кључних области – нормативно правној, организационој, функционалној. Међутим, трансформација било које полиције, па и српске, не може бити успешно извршена уколико се промене не десе у самој свести њених припадника. Реформе обично имају за циљ да убрзају или бар поспеше ову промену, али чак и када се ове реформе успешно изведу, то обично није гарант да је до промене свести заиста и дошло. Због тога смо предузели истраживање које треба да пружи бар делимичан одговор на питање да ли је и у којој мери дошло до промене свести припадника српске полиције, бар кад је реч о полицији главног града.

У тексту који следи биће представљени предмет и циљ истраживања, најзначајније варијабле које су узете у обзир приликом израде истраживачког инструмента, истраживачка питања, узорак и ток истраживања, као и основни резултати до којих се дошло примењеним методолошким поступцима.

Методологија истраживања

Предмет и циљ истраживања

Основни предмет овог истраживања су *ставови припадника криминалистичке полиције ПУ Београд о најзначајнијим питањима демократске реформе полиције, пре свих – однос полиције према праву и законским ограничењима полицијске делатности и њиховом утицају на ефикасност полицијског посла, као и ставови о законским решењима која регулишу*

⁴ Истраживање је део знатно ширег рада аутора на научноистраживачком пројекту Криминалистичко-полицијске академије у Београду, под називом „*Полиција у функцији заштите људских права*” који је још увек у току.

примену оних овлашћења полиције која су од највећег значаја за заштиту људских права и слобода грађана. Осим поменутих, истраживање је обухватило и ставове испитаника о неопходности правне, али и осталих облика контроле полиције и другим питањима.

Основни циљ истраживања је да се на научно релевантан начин утврде ставови полиције о областима које су од највећег значаја за предмет овог истраживања, пре свега: који су примарни циљеви полицијске делатности, затим какав је утицај законских ограничења полицијске делатности на њену ефикасност, питања у вези са односом полиције према законским решењима која дефинишу овлашћења полиције и њен однос према грађанима, посебно осумњиченим лицима, начин и методе обављања полицијских задатака, као и бројна друга питања која су у вези са основном тематиком истраживања (став о потреби сарадње са грађанима, темељним институцијама правосудног система, механизмима контроле полицијског рада, одговорности полиције, девијантним облицима полицијске делатности и друго).

Требало би истаћи да у досадашњем научном проучавању полиције у Србији недостају емпиријска истраживања, што додатно потврђује оправданост таквих настојања. Спроведеним истраживањем је обухваћена криминалистичка полиција ПУ за Град Београд. Разлог због којег се истраживање ограничило на припаднике криминалистичке полиције је тај што се у области сузбијања криминалитета од стране полиције најнепосредније уочава веза полиција – право – људска права. Заправо, најозбиљнији облици кршења људских права се обично манифестују управо у сегменту рада криминалистичке полиције. Истраживање је ограничено на припаднике криминалистичке полиције ПУ за Град Београд, као управе са највећим бројем запослених припадника криминалистичке полиције (око 900 запослених), али и као управе у којој је безбедносно-криминалистичка проблематика изузетно комплексна и сложена. Фокусирање спроведеног истраживања на главни град Србије може бити од користи за каснија истраживања те проблематике на нивоу територије целе Републике Србије.

Узорак испитаника

Узорак је обухватио 250 испитаника из свих 16 полицијских станица и 12 одељења криминалистичке полиције у седишту Управе, у периоду септембар-октобар 2009. године. Истраживањем је тако постигнута адекватна просторна покривеност и репрезентативан узорак (25%).

Узорак варијабли

У циљу што јаснијег увида у основни предмет истраживања дефинисали смо неколико кључних варијабли од којих зависи однос полиције према најзначајнијим питањима њене демократске реформе. Дефинисани

списак варијабли почива на уверењу у њихову релевантност за предмет и циљ истраживања. Анализом наведеног списка варијабли може се уочити да се неке од њих односе на социо-демографске карактеристике, затим на разлику у полној припадности, степену и врсти образовања, неке од варијабли су психолошке природе јер говоре о степену задовољства припадника полиције радом у служби, али и о задовољству односом према надређеним и подређеним старешинама. Највећи број варијабли се односи на мишљење полиције о праву, основним циљевима полицијске делатности и њиховој класификацији према критеријуму приоритета, односу правна ограничења – ефикасност полицијског посла, као и на мишљење полиције о најзначајнијим полицијским овлашћењима, основним правима грађана и њиховим процедуралним гаранцијама. Међу варијаблама су и оне које се односе на однос полиције према најзначајнијим субјектима правосудног система, облицима незаконитог деловања у полицији, основним механизмима контроле и правној одговорности полиције, али и према правима самих полицајаца. Утврђене варијабле су:

1. Старост;
2. Пол;
3. Ниво образовања;
4. Врста образовања;
5. Радно искуство у полицији и врста послова којима се испитаник примарно бавио (криминалистичка полиција, јавни ред и мир, безбедност саобраћаја, административни послови);
6. Индикатори задовољства послом: задовољство садашњим радом у полицији, задовољство сарадњом са надређеним старешинама, задовољство сарадњом са себи подређенима;
7. Индикатори сарадње са грађанима: мишљење о примарним циљевима полицијске функције и њиховом приоритету, о сарадњи са грађанима у превенцији криминалитета, о корисности информативних разговора са грађанима, о дискриминацији;
8. Став према праву и потреби заштите основних људских права и слобода – индикатори става: мишљење о праву као потенцијалном фактору ограничења ефикасности рада полиције у области сузбијања криминалитета, о правним ограничењима полицијске делатности и потреби за доследним поштовањем закона, знање о основним правима лица лишених слободе, мишљење о присуству браниоца у преткривичном поступку, мишљење о појединим овлашћењима полиције и њиховој примени – примена средстава принуде, мишљење о примени овлашћења задржавања – временско трајање периода који се полицији даје да лице лишено слободе приведе истражном судији, ширина овлашћења, корисност његове примене за ефикасност полиције и преткривичног поступка, ду-

- жина задржавања, мишљење о примени овлашћења претресања стана и других просторија, мишљење о примени овлашћења надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникација и оптичка снимања лица, мишљење о повећавању броја полицијских овлашћења за која су потребна одобрења истражног судије или неког другог надлежног органа;
9. Став о сарадњи са основним субјектима правосудног система – индикатори става: мишљење о раду и сарадњи са истражним судијама, мишљење о раду и сарадњи са тужилаштвом, мишљење о судбини кривичне пријаве, односно о судском поступку поводом кривичне пријаве, став према раду суда уопште;
 10. Мишљење о обиму овлашћења полиције у борби против организованог криминала и тероризма и степену њене самосталности;
 11. Мишљење о најтежим облицима незаконитог рада полиције и њеним основним разлозима;
 12. Став о контроли полиције – индикатори става: мишљење о механизмима контроле полиције и потреби за њеном правном одговорношћу, потреба и оправданост контроле законитости рада полиције од стране Европског суда за људска права, и
 13. Став према правима полицијаца – индикатори става: мишљење према политичком ангажовању и деловању полиције, синдикалном удруживању и праву на штрајк полиције.

Истраживачка питања – претпоставке

Истраживање полази од неколико начелно постављених истраживачко-теоријских питања (претпоставки), које су резултат уопштавања бројних теоријско-емпиријских истраживања у свету. Те претпоставке су:

- У односу полиције према праву, нарочито ограничењима које право поставља пред полицију, постоји извештан степен анимозитета који је резултат уверења полиције да доследно поштовање закона (нарочито у сегменту заштите основних права и слобода осумњиченог) може да умањи степен ефикасности у раду полиције. Сходно томе, доследна примена закона, иако пожељна, није увек могућа и оправдана, нарочито не са становишта ефикасности рада полиције у расветљавању кривичног дела и проналажењу учиниоца.⁵
- Наведена претпоставка указује и на то да се став према праву одражава и на мишљење полиције према њиховим законским овлашћењима и слободама и правима грађана, пре свега, осумњи-

⁵ Види: Skolnick, J., *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*, John Wiley Sons, Inc. New York. 1966; Banton, M., *The Policeman in the Community*, Basic Books, Inc., Publishers, New York, 1964; Reiner, R., *The Politics of the Police*, Brighton: Wheatsheaf Boks, 1985; Bayley, D., (2002) *Law enforcement and the Rule of Law: Is there a trade-off?*, Criminology&Public Policy, Columbus, vol. 2, Issue 1, pp. 133-15.

ченим лицима. То мишљење се у већини случајева своди на захтев за ширим овлашћењима полиције.

- Став према праву као фактору ограничења полицијске делатности утиче и на мишљење полиције о основним механизмима контроле и институцијама правосудног система које имају одговарајући значај у томе, нарочито према раду суда. Полиција критички и са дозом резерве доживљава улогу суда у утврђивању правне одговорности полиције и контроли законитости њеног рада. Критика полиције најчешће истиче да суд нема пуно разумевања за полицијски посао, његову комплексност, тежину и труд који би полиција требало да уложи да би се расветлиле све околности у вези са кривичним делом и проналажењем учиниоца. Такав став према суду утиче и на извршен степен анимозитета према суду као кључном носиоцу спољашње контроле законитости рада полиције.⁶

Инструмент истраживања

У истраживању је коришћен анонимни упитник као основни инструмент за прикупљање емпиријских података. Упитник се састојао од 49 питања од којих су прва четири демографска. Већина питања је била у затвореном формату. Од 250 послатих упитника, 249 је враћено попуњено, што говори о високом проценту одзива, мада број датих одговора на поједина питања из упитника варира.

Ток истраживања

Истраживање је започето почетком октобра 2009. године у ПУ за Град Београд. Упитници су расподељени у групе према броју полицијских станица и одељења криминалистичке полиције (укупно 28 група). Дате су усмене инструкције претпостављенима да би упитници требало да буду подељени испитаницима применом метода случајног узорка, тако што ће са списка запослених по азбучном реду бити изабран сваки трећи запослени као испитаник. Наравно, реализација тог метода одабира је била ван наше контроле с обзиром да нисмо имали увид у то да ли је метод који је предложен у пракси стварно и спроведен. Истраживање је завршено у периоду октобар-новембар 2009. године, са враћеним попуњеним упитницима.

Резултати и дискусија

Најпре су обрађени одговори испитаника из првих шест варијабли. Нешто мање од половине испитаника (43%) је у старосној групи од 30 до

⁶ Више о томе: Reiner, R., наведено дело; Bitner, E., *The Functions of the Police in Modern Society*, Oelgeschlager, Gunn Hain, Publishers, Inc. Cambridge, 1980; Skolnick, J., наведено дело; Lundman, R. J., *Police and Policing an Introduction*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1980.

39 година. Нешто више од четвртине испитаника је у старосним групама од 20 до 29 година – њих 29%, и од 40 до 49 година – 27%. Свега 1% испитаника у узорку има преко 50 година. Од 246 испитаника који су дали одговор, њих 79% припада мушком полу, док 21% припада женском полу.

Чињеница да је 72% испитаника млађе од 40 година говори о релативно *младој кадровској популацији београдске криминалистичке полиције*. Недостатак људи преко 50 година је могућа последица ранијег пензионисања или премештаја на друге врсте послова. Чињеница да петина запослених припада женском полу говори о *задовољавајућем нивоу присуства жена*, нарочито уколико се има у виду чињеница да највећи број жена запослених у МУП-у Р Србије и даље ради ван оперативног састава.

За предмет истраживања значајно је утврдити ниво и врсту образовања који испитаници поседују јер од нивоа образовања може у значајној мери да зависи став испитаника о праву. Резултати казују да 90% испитаника поседује више (48%) или високо (42%) образовање, 8% испитаника има средњу школску спрему, док 2% поседује диплому мастер студија. Однос између нивоа образовања и старосне групе је различит, у зависности од тога да ли се ради о млађим или старијим старосним групама. Наиме, скоро дупло више испитаника у старосној групи од 20 до 29 година поседује више образовање од оних који поседују високо. У старосној групи од 30 до 39 година тај однос је изједначен, док је у старосној групи од 40 до 49 година већи број оних који поседују високо од оних који поседују више образовање. *Ниво образовања испитаника је задовољавајући* и указује да послове криминалистичке полиције у Београду у великом проценту обавља високо образована полиција.

Осим нивоа образовања, значајан податак за предмет истраживања је и врста образовања. Чињеница да за рад у полицији Србије није законски предуслов да кандидат поседује образовање из полицијских или правних наука често доводи у питање компетентност полицијских службеника у обављању послова и задатака за које је потребно одговарајуће стручно знање. У нашем узорку 77% испитаника поседује високо или више образовање које је повезано са полицијским или правним наукама, и то високо – 34%, више – 43%. Може се, дакле, закључити да *испитаници у високом проценту поседују одговарајуће знање за послове које обављају*.

Када је реч о радном искуству, 28% испитаника поседује радно искуство мање од 5 година, 40% је са радним искуством у трајању између 5 и 15 година, 26% у трајању од 15 до 25 година, док 7% испитаника има радно искуство дуже од 25 година. Највећи проценат испитаника, њих 88%, је у највећем делу свог радног искуства био ангажован на пословима криминалистичке полиције, 8% на пословима јавног реда и мира и патролној делатности, а 4% на пословима административне природе. Индикатори који указују на степен задовољства послом и сарадњом са надређеним и подређеним колегама говоре да је 6% испитаника веома

незадовољно досадашњим радом у полицији, 9% је незадовољно, 26% није ни задовољно ни незадовољно, 55% је задовољно, док је 4% испитаника веома задовољно досадашњим радом у полицији. Када је реч о степену задовољства досадашњом сарадњом у раду са себи надређенима, 3% испитаника се изјаснило да је веома незадовољно, 6% да је незадовољно, 22% да није ни задовољно ни незадовољно, 59% да је задовољно и 10% да је веома задовољно. По питању степена задовољства досадашњом сарадњом са себи подређенима, 6% испитаника се изјаснило да је веома незадовољно, исти проценат да је незадовољно, 19% да није ни задовољно ни незадовољно, 57% да је задовољно, док се 11% изјаснило да је веома задовољно том сарадњом. Може се закључити да су испитаници *у високом степену задовољни досадашњим радом у полицији, а посебно сарадњом са себи подређеним и надређеним колегама.*

Затим, испитаницима је постављено питање о томе који је примарни циљ полицијске делатности. Понуђена су четири одговора од којих два спадају у ред традиционалних полицијских задатака (борба против криминала и очување јавног реда и безбедност државног поретка и институција), док се преостала два одговора односе на полицијске задатке који су примарно усмерени ка заштити грађана (заштита уставом и законом загарантованих права и слобода грађана и услужна делатност у функцији грађана). Више од половине испитаника, тачније 57,5%, сматра да је примарни циљ полицијске делатности сузбијање криминалитета. Њих 27,5% сматра да је то заштита уставном и законом загарантованих права и слобода грађана, 8,5% да је то очување јавног реда и мира и безбедност државног поретка и институција, и 7% њих сматра да је примарни циљ полиције услужна делатност у функцији грађана (табела 1).

Табела 1 – *Шта је, према Вашем мишљењу, примарни циљ полицијске делатности?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Сузбијање криминалитета	141	57,5
Очување јавног реда и мира и безбедност државног поретка и институција	21	8,5
Заштита уставом и законом загарантованих права и слобода грађана	66	27
Услужна делатност у функцији грађана	17	7
Укупно	245	100

Високо вредновање сузбијања криминалитета је очекивано с обзиром да се ради о полицијским службеницима који се превасходно баве сузбијањем

криминала. Међутим, није занемарљив ни проценат оних који су се определили за оне циљеве који су примарно у функцији грађана. *Из наведеног се може закључити да испитаници високо вреднују оне циљеве који јесу у функцији грађана.* Такав закључак нам се чини оправданим нарочито ако се има у виду да борба против криминала (која се у одговорима испитаника вреднује као примарни циљ полицијске делатности) јесте у функцији стабилности друштва и личне и имовинске безбедности грађана.

Када је реч о сарадњи са грађанима у превенцији и откривању криминала, резултати указују да испитаници у високом проценту вреднују улогу грађана у томе, као и да верују да би у раду полиције требало примењивати једнак третман према свим грађанима, без обзира на разлике међу њима. Чак 94% испитаника сматра да је сарадња полиције са грађанима веома корисна и неопходна у превенцији криминалитета, док 5,5% сматра да је корисна али да се може и без ње, а само један испитаник види ту сарадњу као некорисну за полицију (табела 2).

Табела 2 – *Да ли сматрате да је сарадња полиције са грађанима од користи у превенцији криминалитета?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Да, веома је корисна и неопходна	233	94
Корисна је, али се може и без те сарадње	14	5,5
Сарадња са грађанима није од користи за полицију	1	0,5
Укупно	248	100

Слични су резултати и када је реч о потреби и корисности информативних разговора полиције са грађанима. Изузетно висок проценат испитаника сматра веома корисним и неопходним информативне разговоре са грађанима – 91%, док свега 8,5% сматра да се може и без њих (табела 3).

Табела 3 – *Да ли сматрате да су информативни разговори са грађанима корисни и колико?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Да, веома су корисни и неопходни	226	91
Да, корисни су, али се може и без њих	21	8,5
Некорисни су	1	0,5
Укупно	248	100

Изузетно висок проценат испитаника сматра да у раду полиције не сме бити дискриминације без обзира на припадност грађана (расну, полну или етничку), или опредељење (верско, сексуално, политичко), те да сви грађани заслужују један третман приликом примене закона – 98% (табела 4).

Табела 4 – *Да ли сматрате да сви грађани, без обзира на њихову припадност (расну, полну или етничку), или опредељење (верско, сексуално, политичко) заслужују једнак третман приликом примене закона?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	242	97.5
Не слажем се	6	2.5
Укупно	248	100

Када је реч о заштити интереса грађана као примарном циљу демократске полиције, може се закључити да су испитаници *показали висок степен свести о томе да би примарни циљ полиције требало да буде заштита њихових интереса*. Нарочито су задовољавајући резултати који указују на велику спремност београдске полиције за сарадњу са грађанима у превенцији криминалитета, као и на одсуство различитих видова дискриминације приликом примене закона.

Једно од основних обележја полиције у демократском друштву руковођеном начелима владавине права јесте доследно спровођење закона и поштовање начела легалитета. Начин на који београдска полиција доживљава право уопште, посебно начело легалитета је испитивано у контексту захтева за ефикасним поступањем полиције. Наиме, досадашња истраживања у свету су указала на доста распрострањено уверење полиције да стриктно придржавање закона често негативно утиче на ефикасност полиције (посебно у области сузбијања криминалитета). Као резултат таквог уверења обично се ствара изванредан степен анимозитета према праву и правним ограничењима полицијске делатности, али и спремност полиције да се право понекад прекрши зарад ефикасности.

Сличну тенденцију показују и резултати спроведеног истраживања. Тако, 57,5% испитаника сматра да стриктно придржавање закона приликом обављања полицијских задатака може полицији да веже руке и спречи је да свој посао одради ефикасно и како би требало (табела 5).

Табела 5 – Да ли сматрате да стриктно придржавање закона приликом обављања полицијских задатака може полицији да веже руке и онемогући је да свој посао одради ефикасно и како би требало?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	142	57.5
Не слажем се	105	42.5
Укупно	247	100

Када је реч о спремности испитаника да прекрше право зарад ефикасности, резултати показују доста висок проценат оних који кршење права зарад ефикасности у начелу не оправдавају, али га сматрају често нужним. На питање да ли оправдавају кршење закона приликом обављања полицијских задатака уколико резултат тога може да буде прибављање адекватних доказа за почињено кривично дело или одговорност учиниоца, 13,5% испитаника се изјаснило да то оправдава, 40,5% не оправдава, али сматра да је то често нужно, док 46% не оправдава кршење закона без обзира мотиве или резултате тога (табела 6).

Табела 6 – Да ли оправдавате кршење закона приликом обављања полицијских задатака уколико резултат тога може да буде прибављање адекватних доказа за почињено кривично дело или за одговорност учиниоца?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Сматрам оправданим	33	13,5
Не сматрам оправданим, али тако нешто је често нужно	100	40,5
Не сматрам оправданим, без обзира на мотиве или резултате тога	115	46
Укупно	248	100

Однос испитаника према праву, односно захтеву да рад полиције буде стриктно утемељен на закону није задовољавајући. Београдска полиција очигледно показује висок степен анимозитета према праву јер право види као ограничавајући фактор сопствене ефикасности. Резултати истраживања јасно указују на то да испитаници високо вреднују потребу за ефикасним радом, чак и на начин који тај захтев ставља испред захтева за строгим поштовањем права. У вези са тим уочено је да *такво мишљење не зависи од нивоа образовања*, с обзиром да је готово идентичан проценат

оних који имају то мишљење међу испитаницима који поседују средње (55%), више (58%) или високо образовање (56%). Извесна одступања и разлике постоје ако такво мишљење доведемо у везу са старосним добом и полом испитаника, као и годинама радног искуства. Тако исти проценат испитаника из старосних група од 20-29 (62,5%) и 30-39 (63%) година деле то мишљење, док је проценат нешто мањи код старијих испитаника (41%). Донекле изненађује да је наведено мишљење знатно израженије код жена (71%), него код мушкараца (53%).

Кад је реч о радном искуству, резултати показују да су испитаници са мање година искуства склонији напред наведеном уверењу од оних са дужим радном стажом. Тако је скоро изједначен проценат оних који деле уверење да стриктно придржавање права може да има негативан утицај на ефикасност полиције међу испитаницима који имају мање од 5 година радног искуства у полицији (62%) и оних који имају радно искуство између 5 и 15 година (62%). Како се број година радног искуства повећава, тако опада проценат оних који имају такво уверење, тј. 31% испитаника који имају радно искуство између 15 и 25 година деле то уверење, док међу онима који раде у полицији дуже од 25 година 17% сматра да стриктно придржавање закона приликом обављања полицијских задатака може полицији да веже руке и спречи је да свој посао одради ефикасно и како би требало. Уколико ту појаву доведемо у везу са чињеницом да проценат оних који деле такво уверење опада у познијим годинама, можемо да закључимо *да временом, животно и радно искуство позитивно утиче на то да се право мање доживљава као фактор ограничења полицијске делатности, него на почетку радног века.*

Уверење да је право потенцијални фактор ограничења полицијске ефикасности не подразумева нужно спремност да се право прекрши зарад ефикасности. Поводом тога, може се уочити да је *доста висок проценат оних који кршење права зарад ефикасности у начелу не оправдавају, али га сматрају често нужним.* С тим у вези, свега 28% оних који су се изјаснили да право сматрају фактором ограничења полицијске ефикасности (претходно питање) не сматра оправданим кршење права зарад ефикасности, док остали испитаници или то у потпуности оправдавају (16%) или сматрају тако нешто веома често нужним (55%). Може се, дакле, закључити да је међу испитаницима *доминантно уверење да би ефикасност полиције често требало ставити испред захтева за доследним поштовањем права, чак и по цену његовог кршења.* Разлике у нивоу образовања не утичу у великој мери на то уверење, док је разлика уочљива када је реч о припадницима мушког и женског пола, и то у смислу нешто израженије спремности жена да се право прекрши зарад ефикасности. Такође постоји сличност са претходним питањем, у смислу да се повећавањем радног и животног искуства смањује спрем-

ност да се право прекрши зарад ефикасности и повећавање уверења у неоправданост тако нечег.

У оквиру истраживања односа београдске полиције према основним правима и слободама грађана утврдили смо мишљење испитаника о законским решењима која се тичу примене принуде и обавезног присуства браниоца приликом саслушања осумњиченог, затим мишљење о законским решењима која регулишу задржавање лица, претресање стана и других просторија, надзор и снимање телефонских или других разговора или комуникација и оптичка снимања лица.

Када је реч о примени принуде, 63% испитаника сматра да би полиција требало да има шири законска овлашћења у примени средстава принуде, 36% сматра да су постојећа законодавна решења адекватна, док свега 1% испитаника сматра да би полиција требало да има ужа законска овлашћења од постојећих (табела 7).

Табела 7 – *Да ли сматрате да би полиција требало да има шири законска овлашћења у примени средстава принуде?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	156	63
Сматрам да су постојећа законска решења адекватна	89	36
Сматрам да би требало да има ужа законска овлашћења	2	1
Укупно	247	100

Посебно су нас занимала мишљења испитаника о примени принуде приликом саслушања осумњиченог лица. Питање које смо поставили је јасно доводило у везу принуду и саслушање осумњиченог, чиме је наглашено да се мисли на нелегалну примену принуде. На тај начин је откљоњена могућности да се примена принуде схвати у смислу њене легалне употребе у оним ситуацијама када на основу закона постоје услови за то. Примена принуде у саслушању осумњиченог ни у ком случају не може бити легална метода рада, па нас је, сходно томе, занимало да ли испитаници и у коликој мери виде такву праксу као корисну или неопходну. С тим у вези, 8,5% испитаника сматра да је примена принуде корисна и неопходна; 57% испитаника сматра да примена принуде (физичке или психичке) приликом саслушања осумњиченог може да буде од користи полицији у расветљавању околности везаних за кривично дело или учиноца, али да је треба свести на минимум; 34,5% сматра да је она некорисна и да би је требало у потпуности елиминисати (табела 8).

Табела 8 – *Да ли сматрате да примена принуде (физичке или психичке) приликом саслушања осумњиченог може да буде од користи полицији у расветљавању околности везаних за кривично дело и учиниоца?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Примена принуде је некорисна и треба је у потпуности елиминисати	85	34,5
Примена принуде може да буде од користи, али је треба свести на минимум	139	57
Примена принуде је корисна и неопходна	21	8,5
Укупно	245	100

Јасно се може уочити спремност испитаника за ширим законским овлашћењима у примени средстава принуде. Уверење о потреби проширења законских овлашћења полиције у примени принуде је повезано са уверењем да принуда може да буде од користи. У случају наших испитаника то се такође потврђује, па тако свега 24% оних који сматрају да треба проширити овлашћења полиције у примени принуде мисли да примена принуде (психичке или физичке) приликом саслушања осумњиченог не може бити од користи за расветљавање околности везаних за кривично дело или учиниоца, и да би је требало у потпуности елиминисати. Као што се види и на том примеру, испитаници у високом проценту показују спремност или разумевање за примену таквих начина рада који се никако не могу сматрати легалним. Сходно томе, може се закључити да су *прихватањем могућности да се такав начин рада прихвати или оправда, испитаници истовремено прихватили могућност нелегалног односа према осумњиченим лицима, што свакако удаљава такву праксу рада од оних стандарда које демократска полиција подразумева.*

У складу са претходним уверењем је и однос испитаника према законском решењу по коме је присуство браниоца обавезно приликом саслушања осумњиченог. Додуше, подаци указују да готово половина испитаника – 48%, сматра присуство браниоца неопходним и оправданим. Међутим, 47,5% испитаника сматра да би обавезно присуство браниоца требало дозволити тек када полиција обави све потребне оперативно-тактичке радње, док 4,5% испитаника сматра да би обавезно присуство браниоца приликом саслушања осумњиченог требало у потпуности укинути (табела 9).

Табела 9 – Да ли сматрате оправданим и неопходним обавезно присуство браниоца приликом саслушања осумњиченог?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Сматрам то изузетно оправданим и неопходним	118	48
Сматрам да браниоца треба дозволити тек када полиција обави све своје оперативно-тактичке радње	117	47,5
Обавезно присуство браниоца треба у потпуности укинути	11	4,5
Укупно	246	100

Неприхватљиво је одсуство вишег нивоа свести о неопходности обавезног присуства браниоца приликом саслушања осумњиченог. Податак да готово половина испитаника сматра да би обавезно присуство браниоца требало тек накнадно дозволити (4,5% сматра да би га требало потпуно укинути) наводи на закључак да испитаници у високом проценту виде то законско решење као потенцијалну сметњу за обављање оперативно-тактичких радњи полиције.

Од посебног значаја су мишљења испитаника о законским решењима која регулишу временски период који полиција има да лице лишено слободе спроведе истражном судији, и осталим решењима која се односе на меру задржавања. Велики проценат од 73,5% испитаника се слаже да би полицији требало продужити законски одређен временски период да лице које је лишено слободе приведу истражном судији; 25,5% сматра да је постојеће законско решење адекватно, док свега 1% испитаника сматра да би тај рок требало да буде краћи (табела 10).

Табела 10 – Да ли сматрате да би требало продужити временски период који се полицији даје да лице лишено слободе приведу надлежном судији?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	183	73.5
Сматрам да је постојеће законско решење адекватно	63	25.5
Сматрам да тај рок треба да буде краћи	2	1
Укупно	248	100

Када је реч о временском трајању мере задржавања, 72% испитаника су присталице дужег задржавања, 27% сматра да је постојеће законско решење адекватно, док свега 1% испитаника сматра да би временско трајање задржавања требало да буде краће (табела 11).

Табела 11 – *Да ли сте присталица дужег или краћег задржавања?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Присталица сам дужег задржавања	178	72
Сматрам да је постојеће законско решење адекватно	67	27
Присталица сам краћег задржавања	2	1
Укупно	247	100

На питање колико би конкретно задржавање осумњиченог требало да траје, 22,5% испитаника је одговорило да је постојеће законско решење, по којем је тај период 48 часова, адекватно, док се више од половине испитаника, укупно 53%, определило за решење по којем би задржавање требало да траје 72 сата (три дана), 12% испитаника сматра да задржавање треба да траје 4 дана, 7% сматра да би требало да траје од 5 до 10 дана, док свега 2,5% испитаника сматра да би задржавање требало да траје краће од 48 сати (табела 12).

Табела 12 – *Колико би задржавање, према Вашем мишљењу, требало да траје?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Требало би да траје мање од 48 сати	6	2,5
Требало би да траје 48 сати	56	22,5
Требало би да траје три дана	132	53,5
Требало би да траје четири дана	29	12
Требало би да траје између 5 и 10 дана	18	7
Требало би да траје више од 10 дана	6	2,5
Укупно	247	100

Задржавање осумњиченог испитаници виде као изузетно корисно средство у функцији ефикасности полиције. Наиме, 99% испитаника сматра да задржавање осумњиченог доприноси ефикасности полиције и преткривичног поступка, а 79% испитаника сматра да би дужег задржавање још више допринело ефикасности полиције у сузбијању криминалитета (табела 13).

Табела 13 – Да ли сматрате да би дуже задржавање од постојећег законског решења допринело већој ефикасности полиције у сузбијању криминалитета?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	196	79
Не слажем се	53	21
Укупно	249	100

Када је реч о овлашћењу полиције да врше претресање стана и других просторија, занимало нас је да ли испитаници сматрају да је оправдано решење по којем је за примену те радње потребна наредба истражног судије. При томе, 62,5% испитаника сматра то решење оправданим, док се 37,5% испитаника са тим не слаже (табела 14).

Табела 14 – Да ли сматрате оправданим законско решење по којем у највећем броју случајева мора да постоји наредба истражног судије за претресање стана и других просторија?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Смаграм оправданим	156	62.5
Не смаграм оправданим	93	37.5
Укупно	249	100

Међутим, када смо то питање довели у контекст ефикасности полиције, резултати су показали да 64,5% процената испитаника сматра да би претресање стана и других просторија од стране полиције допринело ефикасности полиције уколико примена те мере не би увек била условљена претходном наредбом истражног судије (табела 15).

Табела 15 – Да ли сматрате да би претресање стана и других просторија од стране полиције допринело ефикасности полиције уколико би ово овлашћење увек могло да буде примењено без претходне наредбе истражног судије?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	160	64.5
Не слажем се	88	35.5
Укупно	248	100

На сличан начин смо приступили утврђивању мишљења испитаника поводом овлашћења полиције за надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација и оптичка снимања лица. При томе, 79,5% испитаника сматра оправданим законско решење по којем је неопходна претходна наредба истражног судије за примену тог овлашћења. Међутим, када смо примену тог овлашћења, и у вези са њим обавезу претходне наредбе истражног судије, довели у везу са ефикасношћу полиције добили смо нешто другачије резултате него код претходног овлашћења. Наиме, 57% испитаника не сматра да би примена тог овлашћења допринела ефикасности полиције уколико његова примена не би била условљена претходном наредбом истражног судије (табела 16).

Табела 16 – *Да ли сматрате да би примена полицијског овлашћења надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникација и оптичка снимања лица допринело ефикасности полиције уколико његова примена не би била условљена претходном наредбом истражног судије?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	106	43
Не слажем се	141	57
Укупно	247	100

Утврдили смо и начелан став испитаника поводом обавезе полиције да поступа на основу претходно добијеног одобрења истражног судије или неког другог надлежног органа. Тим поводом, највећи број испитаника, њих 60%, сматра да су постојећа решења адекватна, и да самим тим не би било потребно повећати ни смањити број полицијских овлашћења за која су потреба претходна одобрења поменутих органа. При томе, 8,5% сматра да би тај број требало повећати, 14% сматра да би тај број требало смањити, док 17,5% сматра да полиција не би требало уопште да буде ограничена претходним одобрењем или наредбом истражног судије или неког другог надлежног органа (табела 17).

Табела 17 – *Да ли сматрате да би требало повећати број полицијских овлашћења за чију је примену потребно одобрење истражног судије или неког другог надлежног органа?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	20	8,5
Постојећа решења су адекватна	143	60
Сматрам да би требало смањити тај број	33	14
Сматрам да полиција у свом раду не би требало уопште да буде ограничена претходним одобрењем или наредбом истражног судије или неког другог надлежног органа	41	17,5
Укупно	237	100

Незадовољство постојећим законским решењима је најизраженије према оним решењима која се односе на временски период који је полицији дат да лице лишено слободе спроведе истражном судији и према мери задржавања. Очигледно доминантан став испитаника да ти временски периоди треба да буду дужи у односу на постојеће, указује на то да су за београдску полицију *прихватљивија решења која су била на снази у ранијем законодавству, док се решења у актуелним законима сматрају неадекватним и за ефикасност рада полиције отежавајућим*. Позитивно је то што већина испитаника прихвата као адекватна постојећа решења на основу којих је неопходно претходно одобрење надлежног органа (пре свега, суда) за примену појединих полицијских овлашћења (претресање просторија, надзор комуникација). Ипак, и ту је могуће уочити да београдска полиција види та решења као потенцијално отежавајући фактор по ефикасност свог рада.

Тенденција ка знатно самосталнијем раду полиције нарочито се испољава у сегменту борбе против организованог криминала и тероризма. Наше истраживање то у великој мери потврђује. Тако, 80% испитаника сматра да су полицији потребна знатно шира овлашћења у борби против организованог криминала и тероризма, 18,5% сматра да су постојећа решења адекватна, док свега 1,5% испитаника сматра да су потребна ужа овлашћења од постојећих (табела 18).

Табела 18 – *Да ли сматрате да борба против организованог криминала и тероризма захтева шири овлашћења полиције од постојећих?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Сматрам да су потребна знатно шири овлашћења	196	80
Постојећа законска овлашћења су сасвим адекватна	45	18.5
Сматрам да су потребна ужа овлашћења полиције	4	1.5
Укупно	245	100

У складу са тим је и уверење 62% испитаника да би полиција требало да буде самосталнија у примени својих овлашћења у борби против организованог криминала и тероризма, 37% њих сматра да су постојећа решења адекватна, док само 1% испитаника сматра да би рад полиције требало да буде на нижем степену самосталности (табела 19).

Табела 19 – *Колико би, према Вашем мишљењу, полиција требало да буде самостална у примени својих овлашћења у борби против организованог криминала и тероризма?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Требало би да буде знатно самосталнија	151	62
Постојећи ниво самосталности је задовољавајући	91	37
Требало би да рад полиције буде на нижем нивоу самосталности	3	1
Укупно	245	100

У истраживању је утврђено мишљења испитаника о томе колико су задовољни сарадњом са основним субјектима правосудног система – истражним судијама, јавним тужиоцима, судом, као и мишљење о њиховом раду (суда, пре свега). Веома задовољних сарадњом са истражним судијама је свега 18% испитаника. Највећи проценат испитаника – 75%, сматра да та сарадња није лоша али да би могла бити много боља, док је 7% испитаника веома незадовољно сарадњом са истражним судијама (табела 20).

Табела 20 – *Како бисте оценили досадашњи сарадњу са истражним судијама?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Веома сам задовољан/на том сарадњом	44	18
Није лоше, али би могло бити много боље	185	75
Веома сам незадовољан/на том сарадњом	18	7
Укупно	246	100

Донекле слични резултати су добијени и поводом питања о сарадњи са јавним тужилаштвом. Тако је 24% испитаника веома задовољно том сарадњом, 68% њих сматра да није лоша али да би могла да буде много боља, док је 9% испитаника веома незадовољно сарадњом са јавним тужилаштвом (табела 21).

Табела 21 – *Како би оценили досадашњу сарадњу са јавним тужилаштвом?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Веома сам задовољан/на том сарадњом	58	24
Није лоше, али би могло бити много боље	166	68
Веома сам незадовољан/на том сарадњом	21	9
Укупно	245	100

Рад суда уопште као добар оцењује 21% испитаника, 48% сматра да већина њих ради како мора и како може, док 31% испитаника сматра да суд ради лоше (табела 22).

Табела 22 – *Како бисте оценили рад суда уопште?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Већина њих ради добро	52	21
Већина ради како мора и може	117	48
Већина њих ради лоше	76	31
Укупно	245	100

Степен задовољства постојећом сарадњом са јавним тужилаштвом, истражним судијама и судом није задовољавајући. Доминантно уверење

јесте да та сарадња може да буде много боља, док није занемарљив ни проценат оних који су том сарадњом потпуно незадовољни.

С обзиром на чињеницу да у највећем броју случајева полиција не добије повратну информацију о судбини кривичне пријаве у поступку пред судом, занимало нас је мишљење испитаника о томе да ли сматрају да би за полицију било од користи уколико би имала податке о судбини кривичне пријаве и поступку који је поводом ње вођен пред судом. Највећи број испитаника, њих 73%, сматра да би то било од велике користи за полицију, 24% њих сматра да би то било корисно, али да није неопходно, док свега 4% испитаника сматра да не може бити од користи за полицију (табела 23).

Табела 23 – *Да ли сматрате да би за полицију било од користи уколико би имала податке о судбини кривичне пријаве и поступку који је поводом ње вођен пред судом?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Сматрам да би то било од велике користи за полицију	180	73
Било би корисно, али то није неопходно	59	24
Не сматрам да то може да буде од користи за полицију	9	4
Укупно	248	100

Београдска криминалистичка полиција очигледно сматра да је потребно да има повратну информацију о судбини кривичних пријава у судском поступку, што указује на висок проценат оних који јесу мотивисани да сазнају коначни резултат свог рада.

Као најтеже облике незаконитог рада полиције, највећи број испитаника види корупцију (58%) и злоупотребу службених положаја (38%), док знатно мањи проценат испитаника наводи прекорачење овлашћења у примени средстава принуде, непотизам, мобинг и друго. Када је реч о корупцији, резултати показују да 67% испитаника сматра да је основни разлог корупције полиције неповољан социјално економски статус полицајаца, док 32% сматра да је то лична склоност ка незаконитом понашању и стицању материјалног богатства (табела 24).

Табела 24 – Који су, према Вашем мишљењу, основни разлози због којих се јавља корупција у полицији?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Неповољан социјално економски статус полицајца	175	67
Лична склоност ка незаконитом понашању и стицању материјалног богатства	75	32
Неки други разлог	3	1
Укупно	233	100

Оно што охрабрује јесте да испитаници у високом проценту показују свест о корупцији и злоупотреби службеног положаја као изузетно штетним појавама по рад полиције, али се може приметити да као основни разлог томе наводе, пре свега, неповољан социјално економски статус полицајца.

Од испитаника је тражено да се изјасне о основним разлозима злоупотребе законских овлашћења. Тако, 35% испитаника сматра да је то недовољна стручна обученост полицајца, 38% сматра да су то околности саме ситуације у којој се полицајац може наћи, 23% сматра да је то непромишљена или неадекватна процена полицајца, док свега 3% наводи неки други разлог (социјални статус, ниски лични морал, или лоша законска решења), (табела 25).

Табела 25 – Који су, према Вашем мишљењу, основни разлози због којих полиција злоупотребљава своја законска овлашћења?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Недовољна стручна обученост полицајца	83	35
Околности саме ситуације у којој се полицајац може наћи	90	38
Непромишљена или неадекватна процена полицајца	54	23
Неки други разлог	8	3
Укупно	235	100

У истраживању смо покушали да утврдимо став испитаника о основним питањима правне одговорности полиције и контроли законитости рада

полиције. Најпре смо покушали да утврдимо у којој мери испитаници виде контролу полиције као потребну и корисну. На то питање се 68% испитаника изјаснило да сматра да је контрола полиције потребна и корисна, 31% испитаника сматра да је она потребна, али не увек и корисна, док свега 1% испитаника сматра да је контрола полиције непотребна и некорисна (табела 26).

Табела 26 – *Да ли сматрате да је контрола рада полиције потребна и корисна?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Сматрам да је потребна и корисна	169	68
Потребна је, али она није увек корисна	77	31
Контрола полиције није потребна и некорисна је	3	1
Укупно	249	100

Наведени податак довољно говори о позитивном мишљењу београдске полиције према потреби контроле њеног рада, мада не би требало занемарити чињеницу да није мали проценат оних који сматрају да је она понекад некорисна. Такво уверење се може разумети уколико се има на уму да су се испитаници у највећем броју определили за системе унутрашње контроле као потребније и корисније од оних који су део система спољашње контроле. Тако је, рецимо, на питање да ли сматрају да је спољашња контрола полиције потребна, 40% испитаника одговорило да јесте, али да сматра да је унутрашња контрола значајнија, 21% испитаника сматра да је непотребна и да су средства унутрашње контроле сасвим довољна, 10% испитаника се определило да је спољашња контрола сасвим непотребна, док се 29% испитаника определило да је спољашња контрола апсолутно потребна (табела 27).

Табела 27 – *Да ли сматрате да је спољашња контрола полиције потребна?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Сматрам да је апсолутно потребна	71	29
Сматрам да је потребна, мада је унутрашња контрола ипак значајнија	99	40
Не сматрам да је потребна, унутрашњи облици контроле су сасвим довољни	52	21
Не сматрам да је потребна	24	10
Укупно	246	100

У истраживању смо утврдили да 59% испитаника сматра да је улога суда у успостављању законитог рада полиције битна, али не и пресудна, 20% испитаника сматра да суд нема никакву улогу у томе, док 21% њих сматра да је улога суда у томе од пресудног значаја (табела 28).

Табела 28 – *Како би оценили улогу суда у успостављању законитости рада полиције?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Улога суда је од пресудног значаја	52	21
Сматрам да је улога суда битна, али не и пресудна	146	59
Суд нема никакву значајну улогу у томе	50	20
Укупно	248	100

Као најкориснији и најефикаснији облик спољашње контроле полиције највећи број испитаника види комисију за жалбе на рад полиције – 34%, контролу од стране парламентарних одбора – 33,5%, судску контролу – 15,5%, контролу од стране грађанских одбора за контролу полиције – 13%, и омбудсман – 3% (табела 29).

Табела 29 – *Од наведених облика спољашње контроле полиције заокружите онај који сматрате најефикаснијим и најкориснијим*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Парламентарна контрола (контрола од стране парламентарних одбора)	76	33,5
Судска контрола	35	15,5
Омбудсман	7	3
Контрола од стране грађанских одбора за контролу полиције	30	13
Контрола од стране независних комисија за жалбе на рад полиције	77	34
Неки други облик	2	1
Укупно	227	100

Када је реч о облицима унутрашње контроле, као најкориснији и најефикаснији облик те контроле највећи број испитаника види хијерархијску

контролу (контролу од стране претпостављених) – 55,5%, контролу од стране посебних служби за контролу полиције (Сектор унутрашње контроле МУП-а Р Србије) – 32%, инстанциону контролу (контрола у оквиру редовног управног поступка у којем се врши оцена законитости и целисходности аката и радњи полиције) – 8%, и контролу у поступку утврђивања дисциплинске одговорности – 4,5% (табела 30).

Табела 30 – Од наведених облика унутрашње контроле полиције заокружите онај који сматрате најефикаснијим и најкориснијим

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Хијерархијска контрола (контрола од стране старешина)	136	55.5
Инстанциона контрола (контрола у оквиру редовног управног поступка у којем се врши оцена законитости и целисходности аката и радњи полиције)	19	8
Контрола у оквиру утврђивања дисциплинске одговорности	11	4.5
Контрола од стране посебних служби унутрашње контроле полиције (пример – Сектор унутрашње контроле МУП-а)	78	32
Укупно	244	100

Контролу законитости рада полиције од стране Међународног суда за људска права у Стразбуру подржава 25,5% испитаника, 43,5% начелно подржава, али сматра да су национални механизми контроле сасвим довољни, док 31% не подржава тај облик контроле полиције (табела 31).

Табела 31 – Да ли подржавате механизме међународне контроле рада полиције, пре свега контролу рада законитости полиције од стране Европског суда за људска права?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
У потпуности подржавам	63	25,5
У начелу подржавам, али сматрам да су национални механизми контроле ипак довољни	107	43,5
Не подржавам ту врсту контроле рада полиције	75	31
Укупно	245	100

Када је реч о контроли и правној одговорности полиције, резултати нам дају за право да закључимо да београдска полиција показује задовољавајући ниво спремности да контролу свог рада прихвати као неопходну и за полицију корисну делатност. Оно што се јасно уочава јесте да испитаници ниже вреднују механизам спољашње од стране Сектора унутрашње контроле (посебно хијерархијску и контролу од стране Сектора унутрашње контроле), што је добрим делом резултат и њиховог односа према раду суда (као најзначајнијег облика спољашње контроле законитог рада полиције) уопште, посебно према улози суда у успостављању законитог рада полиције.

Однос полиције према темељним питањима демократске реформе се не може у потпуности сагледати уколико се не обрати пажња и на права која уживају сами припадници полиције. У том смислу посебно нас је занимало мишљење испитаника о праву на политичко удруживање и деловање припадника полиције, праву на синдикално удруживање и праву на штрајк. Кад је реч о праву на политичко удруживање и деловање, највећи број испитаника, њих 50%, се не слаже да би припадници полиције требало да уживају то право, 39% сматра да би требало, док се 11% испитаника слаже са тим да би полиција требало да ужива то право, али уз извесна ограничења (табела 32).

Табела 32 – *Да ли сматрате да би припадници полиције требало, без изузетака и ограничења, да уживају право на слободу политичког удруживања и деловања?*

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Слажем се	96	39
Слажем се, али уз извесна ограничења овог права – наведите која	26	11
Не слажем се	124	50
Укупно	246	100

Право на синдикално удруживање подржава 95% испитаника, док се свега 5% њих са тим не слаже (табела 33).

Табела 33 – Да ли сте присталица права полиције на синдикално удруживање и деловање?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Јесам присталица тог права	233	95
Нисам присталица тог права	13	5
Укупно	246	100

Изузетно висок проценат испитаника подржава и право полиције на штрајк, њих 88%, док се 12% њих са тим не слаже (табела 34).

Табела 34 – Да ли сте присталица права полиције на штрајк?

Понуђени одговори	Број испитаника који су дали одговор	%
Јесам присталица тог права	217	88
Нисам присталица тог права	29	12
Укупно	246	100

Коначно, када је реч о правима полицајаца, може се закључити да испитаници подржавају, и то у изузетно високом проценту, не само право на синдикално удруживање полицајаца, већ и право на штрајк. Нешто резервисаније мишљење је могуће уочити када је реч о политичким правима полицајаца као службених лица којима се обично не даје право политичког удруживања и деловања. То очигледно указује на присутну свест испитаника да полиција не би требало да буде активно укључена у политичке процесе, с обзиром да у супротном то обично води ка политичкој инструментализацији полиције.

Уместо закључка

Као што је истакнуто, основни циљ спроведеног истраживања је био да се на научно релевантан начин утврде мишљења припадника криминалистичке полиције ПУ за Град Београд о најзначајнијим питањима демократске реформе полиције у Србији. Желимо да изразимо задовољство због начина на који је руководство МУП-а, као и ПУ за Град Београд прихватило идеју да се једно такво истраживање спроведе, и задовољство због чињенице да је оно изузетно брзо и успешно спроведено уз висок степен одзива испитаника и њихову личну спремност да дају свој допри-

нос истраживању и на коректан начин одговоре на питања садржана у упитнику. Не би требало посебно наглашавати чињеницу да је предмет спроведеног истраживања значајан не само у контексту актуелног процеса демократизације српског друштва, већ је значајан и за саму полицију која тим путем може да искаже своја уверења о питањима и проблематици коју подразумева процес демократских промена полиције и српског друштва у целини.

Нема сумње да, када је реч појединим захтевима које демократско друштво поставља пред полицију (попут примарне усмерености у раду полиције ка интересима грађана, одсуству дискриминације, потреби за сарадњом са грађанима нарочито у аспекту превентивне борбе против криминала итд.), можемо у потпуности да будемо задовољни мишљењима која су тим поводом изнета и утврђена. Висок степен спремности испитаника за сарадњу са грађанима охрабрује и може да служи као потврда демократских уверења полиције и њене спремности да служи грађанима и заједници у целини.

Анализа неких других резултата истраживања наводи, међутим, на умерену забринутост, додатна размишљања и нова питања. Најпре, *да ли је представа полиције о ефикасности полицијског рада у потпуности исправна?* Наиме, очигледно је да испитаници, у значајном проценту, доживљавају право као фактор ограничења ефикасности рада полиције, а сам степен ефикасности доводе у везу са проширивањем законских овлашћења полиције (не свих и не подједнако, али је очигледно да је то уверење доминантно). Стиче се, дакле, утисак да се ефикасност посматра преваходно као могућност (не превише ометана понекад дугим и компликованим правним процедурама, временским ограничењима или потребним наредбама надлежних органа) да полиција дође до потребних података, доказа и сл., како би се на основу тога поднела кривична пријава и започело кривично процесуирање одређеног лица. Анимозитет према праву се очигледно испољава управо као последица тога што се извесна правна решења доживљавају као нешто што, у већој или мањој мери, спречава полицију да оствари своју ефикасност на поменути начин. Међутим, истинска ефикасност полиције *мора се заснивати на праву и мора се кретати у оквирима права*. Само тада је могуће говорити о квалитативној ефикасности чији је основни параметар однос између броја поднетих кривичних пријава и броја правоснажно осуђујућих пресуда. Дакле, тек тада, када се у судском поступку и формално правно, од стране суда, верификује рад полиције у преткривичном поступку као рад на основу којег је оптужено лице могло да буде и правоснажно осуђено. То је квалитативно мерило полицијске ефикасности. Неспорно је да нема веће штете за једно друштво и осећај правичности у њему до оне када се невино лице осуди, али исто тако и када се криминалац ослободи због

тога што докази који потврђују његову кривицу нису на законит начин прибављени. Одговорност полиције је ту огромна, наравно не и једина и највећа (ту одговорност деле тужилаштво, истражне судије, браниоци и коначно сам суд). Од пресудне је важности *омогућити полицији повратне информације о судбини кривичних пријава у поступку који се поводом њих води пред судовима, јер на такав начин омогућавамо полицији да добије релевантне информације не само о квалитету свог рада, већ и о степену његове ефикасности*. Оно што охрабрује јесте чињеница да наша полиција у веома високом проценту показује жељу и мотив за добијањем таквих повратних информација од суда, што управо показује и њену мотивисаност да сазна крајње резултате свог рада.

У вези са наведеним намеће се још једно питање: *да ли су правни прописи на основу којих ради наша полиција у потпуности адекватни?* Примена неких полицијских овлашћења је законски тако одређена да очигледно изазива висок степен незадовољства полиције (на пример, мера задржавања и њено временско трајање). Питање је да ли смемо да игноришемо то незадовољство полиције појединим законским решењима и да ли има простора и потребе за другачијим нормативним решењима? Да ли је постало ирелевантно шта полиција мисли, или је проблем у томе што не знамо шта мисли? Нема сумње да у односу на поједина полицијска овлашћења и начин на који су она законски регулисана не може бити компромиса (на пример, обавезно присуство браниоца). Али да ли се то може рећи за све? Сва наведена питања морају бити предмет пажљивог разматрања у којем би учешће требало да узму како људи из полицијске праксе, тако и они задужени за њено нормирање. Допринос науке може бити у сагледавању целине проблема и евентуалном покушају да се за њих понуде решења. То је уосталом и била сврха овог рада који свакако отвара нова научна истраживања.

Литература:

1. Bajagić, M., Zekavica, R., (2009). *Counter Terrorist Legislation, Intelligence and Security agencies and Human Rights*, NBP-Journal of Criminalistics and Law, Beograd, vol. XIV, No 2, pp. 203-214.
2. Bayley, D., (2006). *Changing the Guard – Developing Democratic Police Abroad*, Oxford University Press, Oxford, New York, p. 19-22.
3. Bayle, Loubet del J. L., (1994). *La police. Approche socio-politique*, Patrice Mann, Revue française de sociologie, Année, Volume 35, Numéro 3, p. 487-490.
4. Berkley, G. E., (1970). *The Democratic Policeman*, Boston.
5. Beyley, D., (1994). *Police for the Future*, Oxford University Press, Oxford.

6. Bayley, D., (2002). *Law enforcement and the Rule of Law: Is there a trade-off?*, Criminology&Public Policy, Columbus, vol 2, Issue 1, pp. 133-154.
7. Bitner, E., (1980). *The Functions of the Police in Modern Society*, Oelgeschlager, Gunn Hain, Publishers, Inc. Cembidge.
8. Dixon, D., (1997). *Law in Policing: Regulation and Police Practices*, Oxford University Press, Oxford.
9. Downes, (2004). *Reforma policije u Srbiji, ka stvaranju savremene i odgovorne policijske slube*, Odeljenje za sprovođenje zakona OEBS, Beograd.
10. Fisher, E., (2004). *The European Union in the Age of Accountability*, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24, No. 3, pp. 495-515.
11. Јанковић, Б., (2009). Контрола употребе средстава принуде у полицији Републике Србије, Безбедност, год. 51, бр. 3/2009, стр. 218-231.
12. Милидраговић, Д., (2009). Задржавање лица у позитивном законодавству Републике Србије, Безбедност, год. 51, бр. 3/2009, стр. 204-219.
13. Reiner, R., (1985). *The Politics of the Police*, Brighton: Wheatsheaf Boks.
14. Skolnick, J., (1966). *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*, John Wiley Sons, Inc. New York.
15. Tyler, T., (1990). *Why People Obey the Law*, Yale University Press, London.

ATTITUDES OF BELGRADE CRIMINAL INVESTIGATION DEPARTMENT OFFICERS RELATED TO THE MOST IMPORTANT ISSUES OF DEMOCRATIC REFORM OF POLICE – RESEARCH RESULTS

Abstract: *In a democratic society the police are in charge of maintaining public order, which should be done in accordance with the rule of law. Democratic societies postulate democratic policing. The manner in which the police perform their function can significantly influence peoples' lives. If the police abuse their powers, basic civil rights and freedoms are seriously violated. In democracy, the police role should be harmonized with democratic principles and values. Democracy implies the rule of law and efficient protection of basic human rights and freedoms. In determining the role of the police in a democratic society, the focus is placed on the protection of human rights and freedoms and other democratic values, without underestimating the traditional police tasks such as protecting law and order, combating crime, etc. However;*

these traditional police tasks should be performed in accordance with the values of democracy. The main subject of this paper is the analysis of attitudes of criminal police officers in the Belgrade Police Department about the core principles of democratic policing – protecting the citizens, commitment to the law, legal constraints of police activities and their impact on the effectiveness of policing, control of police and their legal liability. We also analyzed their views on legal solutions regulating the use of the police powers which are of greatest importance for the protection of human rights and freedoms of citizens. The paper is based on empirical research (questionnaire method) conducted in the period from September to October 2009 which included 250 (out of the total number of 900 employees) criminal police officers in the Belgrade Police Department. The results of the research show that Belgrade police highly value objectives that are in the function of protecting interests of citizens, cooperation with citizens and absence of all forms of discrimination. They have shown animosity towards the law, as they perceive the law as a factor that limits their efficiency. Efficiency of the police work is highly valued even at the cost of potentially violating human rights during the investigation. They consider the control of police work necessary, perceiving the forms of internal control to be more useful than external control, especially the ones exerted by courts. Research results can be useful for police managers and for trainers in adjusting performance and attitudes of police officers in Belgrade PD. This is an exploratory research – its results show tendencies and broad generalizations are not possible. In this paper the attitudes of police officers of Belgrade PD towards the most important issues of democratic reform of the Serbian police are examined for the first time.

Key Words: *police, law, legal restraints, human rights, suspects, police efficiency, accountability.*